

— ULUSLARARASI —
MİLLİ MÜCADELEDE
SERVETİYE CEPHESİ VE
KOCAELİ TARİHİ-KÜLTÜRÜ
— Sempozyumu-VI —

Cilt 1

2020 Kocaeli Büyükşehir Belediyesi,
Kültür ve Sosyal İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 49

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi,
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı'na aittir.
Başkanlığın yazılı izni olmadan
elektronik, mekanik veya diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Tasarım

Melekler Yayıncılık

Takım No:

978-605-5116-77-4 (Tk)

ISBN

978-605-5116-78-1 (1.c)

Baskı

Kandıra Kaza Deâvî Meclisi Tutanakları

İsmet SARIBAL*

Giriş

Osmanlı Devleti, Tanzimat'ın ilanı sonrasında yargı örgütünün yeniden teşkilatlandırılmasına yönelik bazı adımlar attı. İlk olarak yabancılarla Osmanlı vatandaşları arasındaki ticarî uyuşmazlıklara bakmak için Yargı Meclisleri kuruldu. Bu meclisler daha sonra Ticaret Meclisi ve nihayet Ticaret Mahkemesi adını aldı. Bu süreçte 1840 Ceza Kanunu'nu uygulamak adına merkezde ve taşrada şer'îye ve ticaret mahkemelerinin yetki alanı dışında kalan davaları görmek üzere, memurlar ile Müslüman ve gayrimüslim halkın ileri gelenlerinden müteşekkil, belde kadısının da üye olduğu idarî meclislere yetki verildi¹. 1840'ta Muhassıllık Meclisleri olarak kurulan, 1842'de Memleket Meclisleri ismini alan ve 1849'dan itibaren Eyalet ve Sancak Meclisleri olarak adlandırılan bu meclisler yargılama görevi de yaptı².

1864 Tuna Vilayet Nizamnâmesi'yle başlayan eyalet sisteminden vilayet sistemine geçiş sürecinde eyalet ve sancak meclislerinin idari ve adli görevleri birbirinden ayrıldı. İdarî alanda vilayet ve liva meclis-i idareleri, yargı alanında kazalarda deâvî meclisleri, livalarda temyiz meclisleri ve vilayet merkezlerinde divan-ı temyiz-i hukuklar kuruldu. Böylelikle Nizamiye Mahkemeleri teşekkül etmiş oldu³. Bu gelişmeyi, Osmanlı hukukunda şer'î davalar dışında kalan davalar için en yüksek yargı makamı olan "Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye"nin (1 Nisan 1868) kurulması takip etti. Bu düzenlemeler Tanzimat sonrasında çıkarılan ceza kanunlarının uygulanması için 1854'te İstanbul'da kurulan "Meclis-i Tahkîkler"ın ardından atılmış önemli bir adımdı. 14 Şubat 1870'te neşredilen "Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye Nizamnâme-i Dâhilisi" ile Nizamiye Mahkemeleri kazalarda deâvî meclisleri, livalarda temyiz-i hukuk meclisleri, vilayet merkezlerinde temyiz divanları, İstanbul'da Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye'den oluşacak şekilde teşkilatlandı⁴. 1872 ve 1879 yıllarında çıkarılan nizamnâmelerle Nizamiye Mahkemelerinin yetki, görev ve teşkilatına dair görülen eksikler giderildi, Fransız adli teşkilatını model alan ve Cumhuriyet dönemi adli teşkilatının temelini oluşturan düzenlemeler gerçekleştirilmiş oldu⁵.

Kaza Deâvî Meclisleri

1864 Vilayet Nizamnâmesi gereğince kaza merkezlerinde, şer'î mahkemenin yanı sıra şer'î hâkimin başkanlığında bir meclis-i deâvî kurulması kararlaştırılmıştı. Bu mecliste başkan haricinde halk tarafından seçilen ve mümeyyiz adı verilen, yarısı Müslüman yarısı gayrimüslimlerden oluşan dört üye olacaktı. Meclis-i deâvî, köylerde ihtiyar heyetlerinin çözümleyemeyeceği anlaşmazlıklara, kazalarda kabahat ve cünhalara ilişkin davalara ve yüz kuruşun üzerindeki hukukî ihtilaflara bakacaktı. Ayrıca ticaret mahkemesi bulunmayan yerlerde ticari davaları sonuçlandırmak da deâvî

* Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, ismetsaribal@gmail.com

¹ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3 (5), 2005, s. 420.

² M. Macit Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C 33, İstanbul, 2007, s. 185.

³ Muhammed Ceyhan, "Tanzimat Dönemi Sonrası Şer'îyye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açından Tahlili", OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), (29), 2011, s. 59.

⁴ Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", s. 186.

⁵ Ceyhan, "Tanzimat Dönemi ...", s. 59.

meclislerinin sorumluluğundaydı. Şer‘î mahkemelerde görülmesi gereken davalar, gayrimüslim cemaatlerin ruhanî liderlerinin çözebileceği anlaşmazlıklar, liva ve vilayet meclislerinde görülmesi gereken davalar ise meclis-i deâvîlerin yetki alanının dışındaydı. Meclis-i deâvîler aldıkları kararları kaza kaymakamına bildirecek, kaymakam yetkisi dâhilindeki kararları yerine getirecek, yetkisini aşan kararları liva mutasarrıfına arz edecekti⁶. 1864 Vilayet Nizamnâmesi’ne göre çalışmalarını sürdüren kaza deâvî meclisleri, 1879 tarihli “Mehâkim-i Nizamiyyenin Teşkilatı Kanun-ı Muvakkatı” yürürlüğe girmesiyle feshedildi. Bu tarihte kazalarda “Kaza Bidayet Mahkemeleri” kuruldu.

Kaza deâvî meclislerinin işleyişi ve meclislere ait tutanakların içeriği hakkında yapılmış çalışmalar yok denecek kadar azdır⁷. Bunda söz konusu meclislere ait tutanaklara arşiv kayıtları içerisinde nadiren rastlanmasının payı büyüktür. Kaza deâvî meclisleri tutanaklarına dair önemli bir kaynak İzmit şer‘iye sicilleri içerisinde Kandıra kazasına ait bir defterde bulunmaktadır.

Kandıra Kazası Deâvî Meclisi Tutanakları

Kandıra Kazası Deâvî Meclisi tutanakları Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) kataloğundaki Meşihat Şer‘iye Sicil Defterleri fonunda (MŞH.ŞSC.d.) İzmit’e ait şer‘iye sicil defterleri içerisinde yer alan 8288 numaralı defterde bulunmaktadır. Kapaklar hariç 20 X 56 ebadında ek belgelerle birlikte 76 varaktan oluşan defter, Hicri 1287 ile 1288 yılları kayıtlarını ihtiva etmektedir. Defterin dört varağı meclisin baktığı davalarla ilgili olmayıp muhtelif belgeler ve meclis kâtibinin yazı talimlerini içermektedir. Defterin geri kalan kısmında mecliste görülen 41 davaya ait kayıtlar yer almaktadır. Defterde yalnızca tasnif heyeti tarafından verilen varak numaraları bulunmaktadır, kayıtlara kâtip tarafından ayrıca numara verilmemiştir. Kayıtların bazılarında ait tarih bilgisi de mevcut değildir⁸.

Defterdeki mühürlerden Kandıra Kazası Deâvî Meclisinin başında “Naibü’ş-şer‘î” İbrahim Zühdü Efendi’nin bulunduğu anlaşılmaktadır. Mecliste Naibü’ş-şer‘î İbrahim Zühdü Efendi’nin baktığı davaları kaleme alan Mustafa Nuri Efendi adında bir “kâtib-i de‘âvî” vardır. Meclisteki mümeyyizlerin ikisi Müslüman ve biri gayrimüslimdir. Müslüman üyelerin isimleri Esseyid Aziz Efendi ve Esseyid İbrahim Efendi’dir. Gayrimüslim üyenin mühründen ismi anlaşılamamaktadır fakat Rum milletinden olması muhtemeldir⁹.

Hâkim, davalara bakarken şer‘iye mahkemelerinde olduğu gibi önce davacıyı sonra davalıyı ve son olarak şahitleri dinlemiştir. Hâkim, mahkemenin huzuruna gelenleri dinlemeden önce kişilere adlarını, şöhretlerini, baba adlarını, babalarının şöhretlerini, medeni durumlarını, mesleklerini, uyruklarını, milletlerini sormuştur. Bununla birlikte bir form hâlinde her davada bu soruların tamamı yer almamaktadır. Hâkimin sorgulama usulü de şer‘iye mahkemelerindeki usule benzemektedir. Davacının davasını ispat için şahit getirmesi deâvî meclislerinde de esastır. Hâkim her daim davacıya ispatın var mı şeklinde soru yönelterek şahitlerin gerekliliğininivurgulamıştır. Suçlamaları kabul eden kişilerin yani suçunu “ikrar” edenlerin baskı altında suçu kabul edip etmedikleri şer‘iye mahkemelerinde olduğu gibi hâkim tarafından özellikle sorulmuştur. Eğer davacı şahit getiremez, hâkim de olayı sorgulamalar neticesinde çözemeyen ise son çare olarak davalılardan yemin isteme aşamasına geçilmiştir¹⁰. Bu son safhaya geçmeden önce hâkimin, şer‘iye mahkemesi kayıtlarında karşılaşılmayan bir şekilde, davaya dâhil olanları çapraz sorguya aldığı görülmektedir. Nitekim davaya dâhil olanlardan defaten ifade alınıp aynı sorulara verilen çelişkili ifadeler üzerinden sorguya devam edilmesi, ifadeleri ayrı ayrı alınan hâsılı birbirlerini görmeyen kişilerin ağzından bir diğerine yalandan suçlamalarda bulunup tepkilerinin ölçülmesi, sorgulama esnasında “doğruyu söyle, yalan söyleme, doğrusunu söylemezsen bir sene hapis yatarsın, doğruyu söylemezsen seni on kez daha istinaf ederim, falanca bu suçu senin işlediğini söylüyor” gibi korkutucu ve kışkırtıcı söylemler kullanılması mahkemede çapraz sorgu yapıldığının emareleridir. Bu ifadeler alınırken davalarla ilgili her hususun en ince ayrıntısına kadar kayıt altına alınmış olması dikkat çekicidir¹¹.

⁶ Ekrem Buğra Ekinci, Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2004, s. 165.

⁷ Konu hakkında yapılmış tespit edilen yegâne çalışma için bkz. Sedat Bingöl, Hırsova Kazâ Deâvî Meclisi Tutanakları (Nizamiye Mahkemeleri Tutanaklarından Bir Örnek), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002.

⁸ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, H. 1287-1288 [1870-1871].

⁹ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No: 57, Kayıt No: 2, 6 Cemaziyelevvel 1288 [24 Temmuz 1871].

¹⁰ Şer‘iye Mahkemelerindeki muhakeme usulü için bkz. Abdülaziz Bayındır, İslâm Muhâkeme Usulü (Osmanlı Devri Uygulaması, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015).

¹¹ Bu hususta bir ırza geçme davasında yer alan sorularla bu sorulara verilen cevaplara göz atmak meselenin boyutunu anlamak için yeterli olacaktır. Bkz. BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Ek 66/2,3 , 13 Cemaziyelevvel 1287 [11 Ağustos 1870].

Bu nedenle sorgulamaların bazıları çok uzun sürmüş, mahkeme heyeti sorulan soruların sayısı ile verilen cevapların sayısının eşit olup olmadığını karşılaştırmak zorunda kalmıştır. İstintâkı alınan herkesten defterdeki istintâk tutanağının sonuna okuma-yazma biliyorsa imza atması, mührü varsa mührünü basması, okuma-yazma bilmiyorsa ve de mührü yoksa parmak basması istenmiştir.

Defterdeki kayıtlardan mümeyyizlerin hâkime yardımcı oldukları görülmektedir. Bu yardımın mahiyeti defterdeki bir yaralama davasından anlaşılmaktadır. Kandıra kazası Hacılar divanına bağlı Kargöllü köyünden Manavoğlu Hüseyin Efendi bir tartışma esnasında aynı köyden Balabanoğlu Salih'in karısı Zekiye'yi kasığının üzerinden bıçakla yararlar. Hâkim olayla ilgili Hüseyin Efendi ile Salih Efendi'nin istintâkını alır fakat ağır yaralı olduğu için Zekiye Hatun'un istintâkını alamaz. Bu nedenle hem Zekiye Hatun'un istintâkını almak hem de sağlık durumu öğrenmek için Mümeyyiz Esseyid İbrahim Efendi'yi Karagöllü köyüne gönderir. Mümeyyiz İbrahim Efendi köy muhtarını, muhtar-ı sâniyi, köyün imamını ve bir zabtiye ile Zekiye Hatun'un komşusu dört kadını yanına alarak Zekiye Hatun'un evine gider, onu dinler ve bir rapor hazırlar. Bu rapor mahkemeye sunulur ve Mümeyyiz İbrahim Efendi'nin mührüyle deftere eklenir¹².

Hâkimin davaların niteliğine göre mümeyyizler yanı sıra bazı bilirkişilere başvurarak davaları çözmeye çalıştığı görülmektedir. Bu hususta tecavüz ve kız kaçırma davalarında ebelerin bekâret kontrolü için muhakemeye dâhil edilmesi dikkat çekicidir¹³. Bir diğer husus şer'îye mahkemelerinde olduğu gibi davaya konu olan kişilerin durumunun yani güvenilir kişiler olup olmadığının mahallinden soruşturulmasıdır. Meclis mümeyyizlerinin bu hususta etkin rol almış almaları muhtemeldir. Bazen bu soruşturma bizatihi dava mahallinden çağrılan imam, muhtar gibi güvenilir kişilerin soruşturmaya dâhil edilmesi şeklinde de icra edilmiştir. Mesela Şeyhler kazasının Kaynarca köyünde meskûn Kırım Tatarı Şişko Mehmed ile Şeyhler kazasının Kesretli divanından Kundakçı oğlu Mustafa, Şeyhler kazasının Tuti divanının Makesler köyünden Devenci oğlu Mehmed'in evine zorla girip Devenci oğlu Mehmed'in karısı Kezban'a ilişmekle suçlanır. Her iki zanlı da Kezban'ın evine zorla girmediklerini bilakis Kezban'ın onları eve davet ettiğini söyler. Hâkim; köyün imamı, muhtarı ve ahaliden iki kişiyi meclise çağırır ve ifadelerini alır. Alınan ifadeler neticesinde Kezban'ın fahişe olduğu, zanlıların da alkollü oldukları için böyle bir işe kalkıştıkları anlaşılır¹⁴.

Hâkimin gerek çapraz sorgu yöntemini gerekse de zikredilen bilirkişileri kullanması davaların büyük ölçüde çözülmesini sağlamıştır. Zira defterde yer alan 41 davadan 33'ü sorgulamalar sonucunda çözülmüş gibidir. Esasen hâkim, davalarla ilgili sorgulamaları tamamladıktan sonra tutanakları mühürleyerek kaza kaymakamına sunmakla mükellefi. Kaymakam da yetkisi dâhilindeki cezaları infaz etmekte, yetkisini aşan davaları liva temyiz meclisine sevk etmekteydi. Lakin defterde soruşturması biten davalar sonucunda hangi cezaların verildiğine dair bilgi veyahut ilam yoktur.

Defterdeki kayıtlardan Kandıra Deâvî Meclisinde hem bidayeten hem de istinafen dava görüldüğü anlaşılmaktadır. Defterdeki kayıtlardan Kandıra Deâvî Meclisinde Şeyhler, Kaymaz, Karasu, Ağaçlı kazalarındaki şer'î mahkemelerde ve ihtiyar meclislerinde görülen bazı davalara yeniden bakıldığı anlaşılmaktadır." Hatta Şeyhler kazasında görülen bir dava sonucunda hüküm giyip hapse atılan birinin kendisine hapisteyken eziyet edildiği, evinin zorla sattırılıp parasına el konulduğu iddiasıyla İzmit Mutasarrıflığına verdiği arzual üzerine başlayan bir davada Şeyhler kazası naibi dahi Kandıra Kaza Deâvî Meclisine gelip ifade vermiştir¹⁵. Aslında bu durum defterdeki kayıtlara geniş bir coğrafi alandaki ekonomik ve sosyal verileri ihtiva eden bir kaynak niteliği kazandırmıştır. Bu bağlamda Kandıra Kazası Deâvî Meclisi tutanaklarının özelde Kandıra, genelde Kocaeli tarihi açısından önemini birkaç örnek etrafında vurgulamak gerekir.

Kereste Ticareti

İstanbul'un ihtiyacı olan kerestenin temin edildiği yerlerden en önemlisi Kocaeli bölgesiydi. Kocaeli sancağındaki ormanlar İstanbul'un kereste ihtiyacı için "ocaklık" olarak ayrılmıştı. Özellikle gemi

¹² BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No: 56, Kayıt No: 2, 20 Haziran 1287 [2 Temmuz 1871].

¹³ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No: 43, Kayıt No: 2, 9 Mayıs 1287 [21 Mayıs 1871].

¹⁴ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No: 32, Kayıt No:1, kayıta tarih bulunmamaktadır. Şişko Mehmed'in durumuna bir parantez açmak gerekir. Şişko Mehmed'in bu davadan ceza alıp almadığı belli değildir. Lakin Şişko Mehmed bu davadan kısa bir süre sonra Kandıra kaymakamlığında zabtiye olarak göreve başlamıştır. Gariptir ki görevi esnasında yine benzer bir davaya adı karışmış, kendisinden şikayetçi olunmuştur. BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No: 53, Kayıt No:2, 7 Rabiülahir 1288 [26 Haziran 1871]. Şişko Mehmed'in vukuatları bununla da bitmez. Son olarak koğu arkadaşlarının parasını çalmakla suçlanır. Tanık ifadeleri Şişko Mehmed'i şüpheli durumuna düşürür. BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No: 58, Kayıt No:3, 8 Temmuz 1287 [20 Temmuz 1871].

¹⁵ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No: 13, Kayıt No: 2, 27 Rabiulahir 1287 [27 Temmuz 1870].

İsmet SARIBAL

yapımı için gerekli olan ağaçlar bu bölgeden sağlanmaktaydı¹⁶. Hâliyle bu durum bölgede kereste ticaretiyle ilgili gelişmiş bir sektörün ortaya çıkmasını sağlamıştı. Kolay yoldan kâr elde etmek isteyen bazı kişiler belirlenen kesim alanları dışında kaçak ağaç kesim işine tevessül etmişti. Defterdeki davalardan biri bu hususla ilgilidir. Umurlar köyünden Çavuşoğlu Mehmed ile beraberindekiler kaçak ağaç kesim işini biraz daha abartarak orman muhafızlarınca koruma altında tutulan “Avcı Korusu”ndan meşe çubuğu kesmiş, bu çubukları İzmit Tersanesi’ne satmıştı. Dava kayıtlarından anlaşıldığına göre bu işi sıklıkla yapan başkaları da vardı. Gerekçeleri ise tersanede kendilerinden ağaçları alan görevlilerin “nereden isterseniz kesin, getirin” demeleriydi. Zanlıların ifadesinden o günün şartlarında arabayla Kandıra’ya on saatlik mesafeden bu ağaçları getirdikleri anlaşılmaktadır. Bunda meşenin maddi değeri yüksek bir ağaç olması etkilidir. Zanlılar 12 arşın boyundaki (8.16 metre) ve eni bir karıştan az olan meşe çubuklarının her birini 12 kuruştan tersaneye sattıklarını ifade etmiştir. Hâkim, korudan başka ağaç kesenlerin olup olmadığını öğrenmek için zanlıları epey sıkıştırmıştır. Bu sorgulamada tersaneye kereste satanların Kandıra civarında ağaçları nereden temin ettikleri dava metnine yansımıştır. Buna göre kereste tüccarlarının büyük ağaçları temin ettiği yer Kandıra’nın Bollu köyü ve civarıdır. Zanlılar küçük ağaçları ise denk geldikleri mahalden topladıklarını ifade etmiştir. Korudan ağaç keserek aslında suç işleyen bu kişilerin tersane memurlarından Abdullah Efendi’nin şahitliğiyle ağaçları tersaneye sattıklarını ispat edip cezadan kurtuldukları anlaşılmaktadır¹⁷.

Ketencilik

Kandıra için keresteden çok daha önemli ekonomik faaliyet alanı ketenciliktir. 1890’lı yıllarda İzmit ve civarını gezen Cuinet, Kandıra’da ve nahiyelerinde iplik, üstüğü ve keten bezi üretiminin yapıldığını, üretimin yıllık ortalama 400 bin parça ve 920 bin franklık bir seviyeye ulaştığını ifade eder¹⁸. Yani defterin tutulduğu tarihlerde Kandıra’da gelişmiş bir keten sanayisi vardır. Defterdeki kayıtlar Kandıra’daki keten sanayinin farklı yönlerini yansıtmaktadır. Şöyle ki ketenin gerek tohumunun gerekse sapının üretimin belli bir aşamasında dövülme işlemine tabi tutulması gerekir. Bu iş ise kayıtlardan anladığımız kadarıyla kadınlara kalmıştır. Bu dövme işlemi sırasında kullanılan tokmaklar zaman zaman bir suç aletine dönüşmüştür. Mesela Şeyhler kazasına tabi Bozburun köyünden Emine Hatun, keten döverlerken kazan yüzünden tartıştığı komşusu Hanife’nin başına vurup yaralamıştır¹⁹. Defterde yer alan bir diğer kayıt yöredeki keten ticaretiyle ilgilidir. İzmit ahalisinden ve Yahudi milletinden Bezirgân Simon, Şeyhler kazası hükümet konağı arkasındaki bezirgâhının (keten dükkânı) kendisi Kandıra’dayken Adapazarlı Ermeni Sirekan tarafından soyulduğu iddiasıyla mahkemeye başvurur. Her ne kadar davacı ve davalı çalınan miktar konusunda uzlaşmasa da Adapazarı’nda terzilik yapan Sirekan ketenleri çaldığını ve kıyyesini 2,5 kuruştan sattığını kabul eder²⁰.

Kandıra ekonomisinde kereste ticareti ve keten sanayi önemli yer tutuyor olsa da halkın büyük bölümünün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Dava kayıtlarında kişilerin “zanaatın nedir?” sorusuna verdikleri cevapların büyük bölümünün “rençberliktir” olması bu durumun bir sonucudur. Bununla birlikte mısır, kabak, buğday yetiştirildiğinin tespiti dışında yöredeki tarım ürünleriyle ilgili kayıtlarda başka bir bilgi bulunmamaktadır. Hayvancılıkla ilgili öne çıkan husus arıcılıktır. Bir ırza geçme davasından Laz Mehmed adında birinin Trabzon’un Sürmene kazasından gelip Kandıra dağlarında arıcılık yaptığı anlaşılmaktadır. Hâkim sorgu esnasında arıcılık yaptığını ifade eden Laz Mehmed’e arıcılığı nasıl yaptığını sorar. Laz Mehmed “Kovan yapıp ağaç dalına asarız. Oradan buradan çıkan oğullar gelip gider” şeklinde cevap verir. Sorgusundan Laz Mehmed’in otuz adet kovanın olduğu da anlaşılmaktadır²¹. Hayvancılıkla ilgili kayıtlara yansıyan diğer husus at, küçükbaş ve büyükbaş hayvan hırsızlığıdır. Bu kayıtlardan bölgede özellikle at ve manda yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapıldığı anlaşılmaktadır²².

¹⁶ Yaşar Baş, “Kocaeli’den İstanbul’a Kereste Nakli ve Kullanımı”, Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, C 2, Ed. Haluk Selvi-M. Bilal Çelik, Kocaeli, 2016, s. 1090.

¹⁷ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No: 2, Kayıt No: 1, 26 Rabiulevvel 1287 [26 Haziran 1870].

¹⁸ VitalCuinet, İzmit Mutasarrıflığı, çev. P. Koç, Demkar Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 57-58.

¹⁹ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No:21, Kayıt No: 3, 14 Receb 1287 [10 Ekim 1870].

²⁰ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No:32, Kayıt No: 3, 10 Safer 1288 [1 Mayıs 1871].

²¹ BOA, MŞH.ŞSC.d., Defter No: 8288, Sayfa No:36, Kayıt No: 2, 13 Safer 1288 [4 Mayıs 1871].

Sonuç

Kandıra kazası deâvî meclisi tutanakları, kaza deâvî meclislerinin yapısını ve işleyişini yansıtmaları bakımından Osmanlı hukuk tarihi için önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu nedenle özellikle mahkemenin işleyişine dair hususlar mahkeme görevlileri, sorgulama yöntemleri, mahkemeye yardımcı bilirkişiler çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Meclis tutanakları Kandıra'nın sosyal ve ekonomik tarihi açısından da önem arz etmektedir. Bu hususa vurgu yapmak için birkaç örnek etrafında deâvî mahkemesinin kayıtları değerlendirilmiştir. Kandıra Kazası Deâvî Meclisi tutanakları, âcizlerince yayına hazırlanıp ilgililerin istifadesine sunulacaktır.

İsmet SARIBAL

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul

Meşihat Şer'ıye Sicil Defterleri : 8288

II. Hatıralar, Araştırma ve İncelemeler

Baş, Yaşar, "Kocaeli'den İstanbul'a Kereste Nakli ve Kullanımı", Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, C 2, Ed. Haluk Selvi-M. Bilal Çelik, Kocaeli, 2016, ss. 1083-1091.

Bayındır, Abdülaziz, İslâm Muhâkeme Usulü (Osmanlı Devri Uygulaması, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.

Bingöl, Sedat, Hırsova Kazâ Deâvî Meclisi Tutanakları (Nizamiye Mahkemeleri Tutanaklarından Bir Örnek), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002.

Ceyhan, Muhammed, "Tanzimat Dönemi Sonrası Şer'ıye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açından Tahlili", OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), (29), 2011, ss. 49- 82.

Ekinci, Ekrem Buğra, Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2004.

_____, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3 (5), 2005, ss. 417-439.

Kenanoğlu, M. Macit, "Nizamiye Mahkemeleri, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C 33, İstanbul, 2007, ss. 185-188.

Vital Cuinet, İzmit Mutasarrıflığı, çev. P. Koç, Demkar Yayınevi, İstanbul, 2012.